

نمایش خلاق ابزار آموزش

فرزانه فرازمند، دانشجوی دکترای ادبیات فارسی

در تعریف نمایش خلاق توجه و تاکید به چند مفهوم ضروری است:

۱ فعالیت بودن: نمایش خلاق یک فعالیت است که در آن مربی، کودک و موضوع نمایش خودنمایی می‌کند و حاصل این مجموعه سه‌گانه است که فعالیت را می‌سازد. «مربی» با آگاهی‌ها (دانش و تجارب خودش)، عملکرد و گفت‌ووشنودش، «کودک» با مشارکت، و تجربه‌آموزی و تواناییش و «موضوع» با اهمیت، سادگی و قدرتی که برای خلق، تجربه و آموزش دارد.

۲ فرآیند بودن: نمایش خلاق یک فرآیند است چون بر اساس تعریف فرآیند؛ فعالیت و روشی ویژه برای انجام کار است که مراحل و فعالیت‌های متعدد را دربر دارد و آغاز کار را به انجام آن پیوند می‌زند. به بیانی دیگر چگونگی و مراحل انجام کار، لحظه‌ها و زمان خلق نمایش، کنش‌ها و واکنش‌های مربی و کودک آن‌قدر مهم است که با محصول پایانی برابری می‌کند و حتی بر آن برتری دارد. توجه به فرآیندی بودن نمایش خلاق می‌تواند باعث تولید آثار بعدی و مرحله‌ای طی جلسات پیوسته باشد.

۳ مشارکتی بودن: نمایش خلاق نوعی فعالیت گروهی است و انتظار داریم ترغیب به مشارکت گروهی در خلق اثری واحد، تحمل‌پذیری، برخورداری از روحیه جمع‌گرایی، حل مسائل در گروه، رهبری و هدایت‌پذیری، مهربانی، رعایت نوبت، احترام به قوانین و مقررات، احترام به حقوق فردی و اجتماعی، آداب سخن گفتن و ابراز وجود در جمع، مفهوم‌سازی، لذت جمعی و ... در راستای هدایت، نظارت و توجه عادلانه مربی حاصل شود.

۴ بازی و بازی‌سازی: بازی اصلی‌ترین روش کار با کودک و بهترین و شیرین‌ترین روش برای آموزش غیرمستقیم و ماندگار است اغلب ما بازی‌های کودکانه خود را به یاد داریم و با آن‌ها چه چیزها که نیاموخته‌ایم و چه خاطرات اثربخشی که نداریم. در نمایش خلاق، بازی‌ها گروهی است و قابلیت‌ها در گروه شناسایی و پرورش داده می‌شود، برنده و بازنده وجود ندارد زیرا هر کس به‌قدر توان خود، سهم دارد، لذت می‌برد و خاطره می‌سازد.

نمایش خلاق به‌عنوان ابزاری جهت آموزش غیرمستقیم و تاثیرگذار شناخته شده است. استفاده از این ابزار به رشد و تقویت مهارت‌های فردی و اجتماعی دانش‌آموزان کمک می‌کند. قرار داریم تا از این شماره به‌منظور گسترش و اثربخش شدن هرچه بیشتر فعالیت‌های نمایش خلاق گام‌های مشترکی را با هدف بالا بردن و تبادل تجارب مربیان با حضور کارشناس این بخش خانم «فرزانه فرازمند» مربیان و معلمان برداریم. برای ادامه این روند علاقه‌مندان می‌توانند نمونه‌های اجرایی خود را به ایمیل نشریه ارسال کنند تا پس از بررسی‌های کارشناسانه به چاپ برسد. امید است این آغاز نقطه‌گشایشی بر بیان ظرایف نمایش خلاق و استفاده‌های کاربردی از آن در آموزش باشد. در این شماره به تعریف نمایش خلاق و اهداف آن برای شناخت گستره این فعالیت پرداخته شده است و در آخر نمونه‌ای به‌عنوان مثال آورده شده است.

تعریف:

نمایش خلاق؛ «بازی زندگی» و «زندگی‌بازی»^۱ کودکان است. کودکانه نه از آن جهت که صرفاً خاص کودکان است بلکه با این نگاه که آغازی است برای خلق هنر و زندگی. فرآیندی است دو طرفه میان اندیشه و بدن در قالب بازی‌های ساده و گروهی که منجر به پرورش خلاقیت، قدرت اندیشه و شناخت بدن می‌شود.

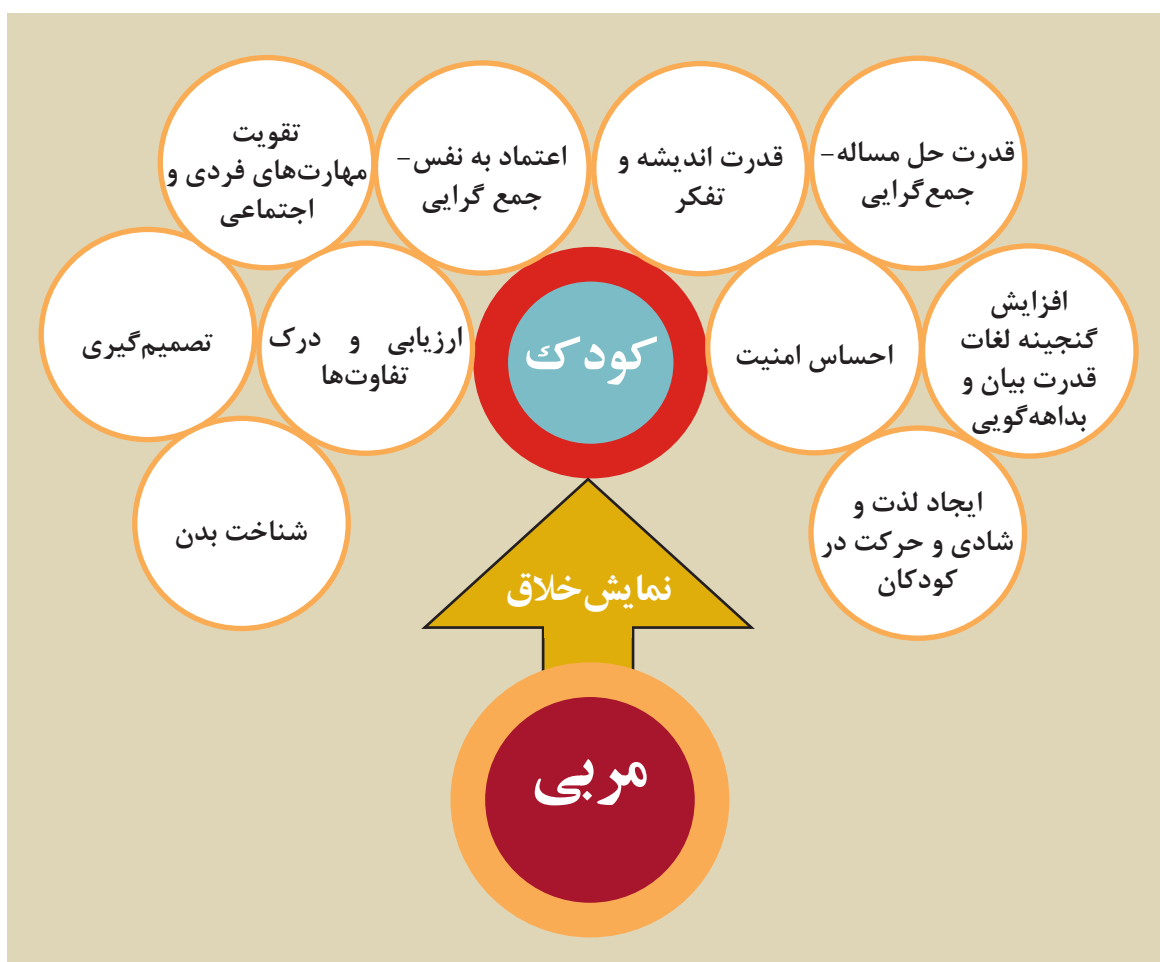
نمایش خلاق، نمایشی غیررسمی است که به‌صورت بداهه و بدون متن، صحنه، دکور و طراحی از پیش تعیین‌شده با حضور و هدایت مربی در گروه شکل می‌گیرد. در این شیوه همه کودکان در حد توانایی خود نقش دارند و حضورشان موثر است. تفاوت و مرزی میان بازیگران و تماشاچیان احساس نمی‌شود زیرا در هر نوبت می‌توان جای بازیگران و تماشاچیان را عوض کرد و حتی با مشارکت آن‌ها داستان نمایش را تکمیل کرد و به پیش برد.

از طرفی در این فرآیند، فعالیت گروه با تلاش و خلاقیت بازیگران و به سود آن‌ها یعنی برای لذت بردن و رسیدن به خلق تازه‌ها توسط بازیگران پیش می‌رود و ساخته می‌شود. نه صرفاً برای اجرا در حضور تماشاگران؛ گرچه در نهایت با پیشرفت کلاس و تکمیل متن و شکل‌گیری فرم می‌تواند به یک نمایش کامل برای اجرا با حضور تماشاگران نیز تبدیل شود. تماشاگرانی که خود کودک هستند و بازیگرانی که آزاد و رها و بدون نگرانی از رتبه‌بندی و قضاوت در گروه همسالان اندیشه، احساس، تخیل و توان خود را به نمایش می‌گذارند، آن هم بی‌تجربه تلخ استرس، تا اندک اندک آمادگی و اعتماد به نفس لازم را برای حضور در جمع و ابراز وجود پیدا کنند. این یک تجربه در مسیر اجتماعی شدن است که اغلب با تمام دوستی‌ها، ظرافت‌ها، آموزش‌ها و خلاقیت‌هایش به‌صورت خاطره‌ای شیرین به یاد می‌ماند.

۱. مانند خاله‌بازی، عروسک‌بازی

۵ خلاقیت: خلاقیت عنصر جدا کننده نمایش خلاق از تئاتر کودکان و تئاتر با کودکان است. در تئاتر کودک یا تئاتر برای کودک، گروهی از بزرگسالان با متن مشخص و منتخب، صحنه و دکور، بازیگران کارآموده، لباس، ریتم، موسیقی و ... به تولید تئاترهای آموزشی، شاد و تفریحی برای کودکان اقدام می کنند. در تئاتر با کودکان متن، صحنه، دکور، لباس، ریتم، موسیقی و ... با اختیار، انتخاب و خلاقیت کودکان ارتباطی ندارد. آن ها تنها در آن نمایش بازی می کنند و گاه به طور غیرمستقیم آموزش می بینند. اما در نمایش خلاق چنانچه از نامش پیداست همه چیز در گرو خلاقیت کودک است. خلاقیت کودک در نمایش بر اساس آگاهی و تجربیات او، گفت و شنودها و زمینه سازی های مربی ماهر شکل می گیرد، رشد می کند و در جریان یک فعالیت گروهی متن تولید می کند، همچنین با ابزار ساده و قابل دسترس، محتوا و شکل مورد نظر را خلق می کند، مشکلات و مسائل را حل و گروه را منسجم می کند، از نظرات تک تک بچه ها بهره می برد، در نهایت یک اثر گروهی به دست می آورد. گفتنی است که فرصت ایجاد تجسم خلاق با حضور مربی فراهم و هدایت می شود.

۶ مربی: اگر مربی بچه ها را به حال خود بگذارد آن ها بازی هایشان را به نمایش و نمایش را به بازی تبدیل می کنند و به طور غریزی به برخی اهداف دست می یابند، البته تفاوت های محیط خانوادگی و آموخته های قبلی کودکان می تواند بر اثربخشی روند کلاس تاثیر بگذارد. اما آنچه حضور مربی را در فعالیت نمایش خلاق معنا می بخشد نظارت و هدایت اوست. مربی آگاه با نگاه منصفانه، عادلانه و محبانه خود برای همه بچه ها فرصت حضور ایجاد می کند، چه آن ها که در محیط های امن خانوادگی قدرت و اعتماد به نفس لازم را به دست آورده اند، چه آن ها که نیاز دارند این توانایی را در جمع دوستان تمرین کنند و قدرت بروز و حضور اجتماعی را در خود بیازمایند. مربی نمایش خلاق با ارائه زاویه دیدهای متنوع و کودکان، راه ها و مسیر خلاقیت را به کودکان نشان می دهد. او با رعایت حقوق بچه ها چه آن ها که ضعیف هستند چه آن ها که قوی هستند، احترام به حقوق اجتماعی را یاد می دهد. با تقسیم کار بر حسب توانایی و ایجاد فرصت های جدید، مسئولیت پذیری را ایجاد می کند. او با گفت و شنودهای دو طرفه پیوندزنده کودکان با توانایی، مهارت، اعتماد به نفس و حضور موثر، مفید و اثربخش است.

در نمودار بالا اهداف نمایش خلاق آمده است، این اهداف چراغ راه را برای مربی روشن نگه می دارد.

مربی با در نظر داشتن این اهداف می‌تواند کلاس خود را زمان‌بندی و برنامه‌ریزی کند، پیرامون هر کدام از اهداف، مطالعه و ابزار رسیدن به آن‌ها را مهیا کند و گاه لازم است بازی‌ها را شناسایی، طبقه‌بندی و مناسب‌سازی کند. بخشی از کلاس را به قصه‌گویی و روخوانی کتاب و ... اختصاص دهد.

مربی می‌تواند بچه‌ها را به‌طور گروهی یا انفرادی تشویق به شعرخوانی کند و با آن‌ها پیرامون موضوعات متنوع گفت‌وگو کند و فرصت بدهد تا حرف بزنند و او شنونده خوبی باشد. درباره مسائل مختلف نظر اصلاحی بچه‌ها را جویا شود و قدرت تحلیل آن‌ها را تقویت کند. گاهی برای ارائه محتوای مورد نظرش به‌طور خلاق از ابزار موجود بهره بگیرد و با تجسمی خیالی به دنیای جان‌بخش کودکان نزدیک و نزدیک‌تر شود. از خاطرات کودکی خود بگوید و اجازه دهد بچه‌ها حرف‌های مهم و غیر مهمشان را بیان کنند و به آن‌ها بها بدهد، با آن‌ها بخندد، آن‌ها را بخنداند و امنیت کلاسش را به جان کودکان ببارد.

نمونه‌ای از یک جلسه نمایش خلاق:

موضوع: حضور و غیاب دانش‌آموزان و نمایش خلاق اغلب دانش‌آموزان و حتی مربیان هنگام اجرای یک برنامه توان استفاده از بدن خود را به‌عنوان ساده‌ترین راه ارتباط برای انتقال معنا ندارند و زبان بدن خود را نمی‌شناسند، همین مساله باعث می‌شود هنگام حضور در جمع با بدنی ناکارآمد و به اصطلاح آویزان حاضر شوند و عدم جذابیت کلامی و ارتباطی، آن‌ها را از برقراری روابط ساده اجتماعی دور کند که گاهی بزرگسالان بدون آگاهی آن را به کم‌رویی نسبت می‌دهند. در حالی که شناخت کافی از توانایی زبان بدن با تمریناتی ساده در قالب بازی و نمایش خلاق می‌تواند این مشکل را حل کند.

مربی در این جلسه می‌تواند از مفهوم ساده حضور و غیاب و اعلام متنوع حاضرین با کمک دست‌های خود استفاده کند. ابتدا مربی با گفت‌وگو، شرح و ارائه یک مثال و از بچه‌ها می‌خواهد نام هر کس را صدا زد، به روشی متفاوت از سایرین از انگشت یا انگشتان خود استفاده کند.

مثلاً نفر اول انگشت اشاره را بعد از ذکر نامش نشان می‌دهد نفرات بعدی می‌توانند از دو انگشت، سه انگشت، دست باز، دست بسته، دو دست در هم به شکل‌های مختلف که هر کدام می‌تواند مفهومی را برساند، استفاده کنند و از آن‌ها بخواهد تا معنی دست خود را بیان کنند. مثلاً دو دست در هم یعنی دوستی یا دست مشت کرده یعنی قدرت و ... سپس از بچه‌ها بخواهد تا نقشی از مفهوم مورد نظر را نشان دهند و از ارتباط این نقش‌ها با هم یک نمایش خلق کنند. اگر بچه‌ها با هدایت مربی برای هر کدام از انگشتان یک موجود خیالی یا واقعی فرض کنند و آن را در قصه جای دهند اندک اندک قصه نمایش شکل می‌گیرد. نکته قابل توجه آن‌که مربی ضمن هدایت بچه‌ها، تخیلاتشان را می‌پذیرد به آن‌ها بها می‌دهد، همراه با آن‌ها خیال‌پردازی می‌کند و در صورت لزوم با بیان سوالات و

پیشنهادهای در جهت تکمیل نمایش کمک می‌کند.

این نمونه نشان می‌دهد که از همان ابتدا ارتباط عادلانه و محبانه مربی با همه بچه‌ها باعث حضور همه آن‌ها می‌شود. حضوری ساده که نیاز به هیچ تجربه و توان خاصی ندارد در مثال‌هایی از این دست هیچ‌کدام از کودکان بر دیگری برتری ندارند و همه با قرار گرفتن در گروه و تقویت و پرورش حواس خود یاد می‌گیرند و تازه‌های وجود خود را کشف کنند. همچنین با تمرین و تمرکز قابلیت‌های بدن خود را می‌شناسند و برای بیان مفهومی واحد که همان اعلام حضورشان است با خلاقیت خود با گروه مشارکت می‌کنند. ادامه این برنامه کودک را ترغیب می‌کند تا ارتباط موثرتری بین اندیشه و تخیل، بدن و کلام خود به‌وجود آورد و قرار گرفتن در گروه او را بر می‌انگیزد تا همپای دیگر همسالان خود حرکت کند، بگوید، بسازد، بازی کند و این‌ها تنها با یک نمونه تمرین می‌تواند حاصل شود.

همچنین در پایان مربی می‌تواند نظر تکمیلی بچه‌ها را جویا شود و از این طریق آن‌ها را به تحلیل و ارزیابی نیز مشتاق کند.

همان‌طور که پیداست «جریان کار» در کلاس نمایش خلاق پیش‌رونده است و تا هر کجا که توان و رغبت کودکان یاری کند می‌تواند ادامه یابد و این بدان معناست که جریان از نتیجه صرف ارزشمندتر است و در حقیقت این جریان است که می‌تواند مهارت‌های فردی و اجتماعی را افزایش دهد و خلاقیت کودکان را تقویت کند.

گفتنی است مربیان این کلاس باید همواره به یاد داشته باشند که نمایش خلاق مثل همه کلاس‌های آموزشی دیگر وسیله‌ای است برای تغییر و تعالی دانش‌آموزان و آموزش غیرمستقیم آن‌ها. با پذیرش این شرط و پیمان دایره‌عمل اثر و مخاطب نمایش خلاق از کودکان به ویژه کودکان پیش دبستانی به نوجوانان، جوانان و حتی بزرگسالان افزایش می‌یابد که شرح آن در این اندک نمی‌گنجد ...